AUSTMARKA HISTORIELAG

MEDLEMSBLAD

Nr. 129 **Juni 2011**

Historielaget arrangerte 5-torpsvandring på Varaldskogen søndag 22. mai. Vel 60 deltakere var med på turen. Bildet viser vandrere foran stua i Kvåho. Foto: Kåre Lunderbye.

Utflukt til Finsrud

Lørdag 21. mai var Historielaget på besøk i nabobygda Finsrud. Sammen med hobbyklubben på stedet og Eidskog Slektshistorielag ble vi bortimot 60 personer. Hobbyklubben med Marit og Ole Finsrud i spissen sto som vertskap med god servering og interessant informasjon. Historien viser at det har vært mye samkvem og inngifte mellom folk fra søndre Austmarka og Finsrud. Vi ble geleidet gjennom bygda fra Billa i sør til Klemetsbråten i nord med stedets folk som guider.
Her er noen av deltakerne på sagtomta der det var samling med lapskaus og kaffe. Foto: Kåre Lunderbye.

Innhold

Nytt fra laget 3
Årsmøtet 5
Oddvar Jakobsen 8
Nye finske stedsnavn 13
Brødbøl skole 1952 15
Austmarkinger i Amerika 18
Olof Swensson 18
Tjiruverket ved Møkeren 22
Børthus'en 26
Dikt 28
Godt sagt 29
Austmarka-nytt 30
Vandringsfolk 31

Nytt fra laget

Nye medlemmer

Solveig Storsveen (f. Svendsen), Sørskogbygda. Gullborg Bakås (f. Svendsen), Fetsund. Jan Erik Svendsen, Sandvika. Lene Heimdal, Hokåsen. Åse Ånerud (f. Kolbjørnsrud), Magnor. Karen (Ka) Gran. Synnøve Roverudseter (f. Nordby), Disenå. Stein Roverudseter, Kirkenær. Berit Werner Erichsen, Nunne Moss, Kongsvinger, Rune Mørk Stensrud, Oslo.

Gaver til laget

Fra Gunhild Nordby: Fiskegarn og risju av eldre dato. Fra Heidi Finbråten og Terje Kisamoen: Takstein til Tunet. Hjertelig takk for gavene.

Midtsommer på Tunet

Fredag 24. juni fra kl. 17.00 innbyr vi alle til midtsommertreff på badeplassen ved Tunet. Austmarka Vel og Historielaget har sin tradisjonelle, uformelle samling, der vi holder varm grill og dere tar med grillmat og drikke. De som ønsker, kan starte med et bad. Ellers blir det allsang, og vi ønsker at noen tar med et musikkinstrument.

Vel møtt!

Austmarka Marken lørdag 13. august

Vi kan foreløpig tilby følgende program:
Vi kjører i år med gratis inngang.
Underholdning er ikke bestemt ennå.
Aktiviteter for barna: Snekring, skyting, ponniridning, hundeoppvisning og dyreskue (mulig mer).
Hesteskokasting.
Tjærebrenning.
Veving i Bråtastua.
Slektsforskning.
Historielaget har stand og utlodning.
Kiosk med kaffe, vafler, pølser, brus og is.
Servering av tradisjonsmat, rømmegraut og grytstappe.
Mange bodplasser med interessante utstillere.
Auksjon på Låvebrua.
Arstun: Utstilling av bilder, samt utstilling i forbindelse med utvandringen til Amerika.
Stråhatten: Dansefest på kvelden i regi av Kulturkompaniet.
Arrangementet starter kl. 11.00.
Bestilling av bodplass: Rolf Amundsen, tlf. 993 95700.

Hjertelig velkommen til årets Austmarka Marken!

Rolf Amundsen.

Slåttedugnad i Abborhøgda

Lørdag 30. juli er det igjen dugnad med slåtten i Abborhøgda. Vi får betalt av Statskog for å slå og rydde vekk graset rundt husene der, samt noen ekrer. Dette vil kunne gi kjærkomne kroner i lagets kasse.
Vi trenger flere folk med rive, noen med ljå eller ryddesag og noen som kan servere oss mat som blir innkjøpt.
Frammøte ved garasjen nede ved vegen til Abborhøgda kl. 9.00. Med tanke på bevertning ber vi om at du melder fra til Åge, tlf. 917 02455, om du kan stille opp.
Velkommen til slåttonn og sosialt samvær!

Dugnadsfest 19. august

Fredag 19. august kl. 17.00 inviterer vi til grillfest på Austmarka Bygdetun. Alle som på en eller annen måte har gjort en innsats for Historielaget i løpet av året, er velkommen til gratis grillmat og drikke, samt kaffe og kaker. Ved dårlig vær samles vi på Arstun.
NB! Våre medhjelpere bør notere seg dette nå, da det ikke blir gitt annen innbydelse.
Vel møtt til velfortjent fest!

Årsmøtet

Søndag 27. mars holdt Historielaget årsmøte. 34 av lagets medlemmer hadde funnet veien til Arstun for å høre om lagets aktiviteter i 2010 og planene for kommende år.

Aktiviteter

Styrets årsberetning omfatter om lag 30 små og store saker som styret har hatt til behandling i året som gikk. Den største inntektskilden er medlemskontingenten fra de om lag 660 medlemmene. Av inntektbringende aktiviteter kan vi nevne Austmarka Marken, salg av egenprodusert kalender og betalt dugnad i Abborhøgda. I tillegg gir Grasrotandelen klingende mynt i lagskassa.
Laget arrangerer turer, vandringer, temadager, utstillinger, badstubading, julegranbrenning, åpent skolemuseum på Skinnarbøl grillfest med mer.
Av større prosjekter som vi jobbet med i 2010 kan vi nevne sluttføring av arbeidet med Nystun. Huset framstår nå på det nærmeste slik det gjorde der det opprinnelig sto. Som mange sikkert har observert har Austmarkakongen (Austmarkas største gran) fått plass på Tunet.
Vi jobber kontinuerlig med medlemsbladet som utgis med 4 nummer i året, digitalisering av bilder, registrering av historielagets mange gjenstander og guiding av grupper og enkeltpersoner.
Historielaget lanserte på tampen av året egen hjemmeside på Internet. På www.austmarkahistorielag.no vil du finne informasjon om laget, finne nyheter og aktiviteter, se på lagets rikholdige bildemateriale, lese gamle utgaver av medlemsbladet, diskutere slektsforskning og mye mer.

Det foregår betydelig samarbeid med andre lag og foreninger. Styret har deltatt i møtevirksomhet i Norsk Skogfinsk Museum, Finnskogtinget, Skogfinske Interesser i Norge og Kongsvinger Museumsforening for å nevne noe.

Regnskap

Regnskapet er samkjørt med de øvrige avdelingene i Norsk Skogfinsk Museum, men blir spesifisert for hver avdeling slik det ble presentert på årsmøtet. Museets frist for innlevering av revidert regnskap er etter Historielagets årsmøte. Regnskapet ble derfor godkjent av årsmøtet under forutsetning av at det godkjennes av revisor. Regnskapet viser et overskudd i 2010 på om lag 44 000 kroner. Regnskapet viser at kostnadene til lys, og varme er betydelige. Styret har fått i oppdrag av årsmøtet å vurdere varmepumpe som alternativ varmekilde. Regnskapet viser at Historielaget ved årsskiftet hadde om lag 150 000 kroner "på bok".

Arbeidsprogram og budsjett

Mange av Historielaget prosjekter er årlige og løpende, som medlemsblad og kalender, drift og vedlikehold av bygningsmassen og drift og oppdatering av hjemmesiden. Vi skal naturligvis videreføre arrangementer som Austmarka Marken, temakvelder, vandringer, og vi skal fortsette å dokumentere og ta vare på bilder og gjenstander.
Noen større prosjekter er på trappene. Det skal bygges tak over Austmarkakongen i løpet av 2011, det skal planlegges og forhåpentligvis settes i gang bygging av Hærsjøbrua. Laget har et frørenseanlegg som det skal bygges hus til i tilknytning til mølla. Dette er et stort prosjekt hvor også Norsk Skogfinsk Museum skal bistå både praktisk og økonomisk. Historielaget har et ønske om å presentere mølla og dets nærområde som et møllehistorisk område med maskiner/utstyr som har tilknytning til bearbeiding av korn. På samme måte ønsker vi at Sjøviksaga skal vise publikum gammel sagdrift. Vi har også en stekkemaskin som må restaureres og settes opp i tilknytning til saga.
Budsjettet for 2011 balanserer med en inntekts- og utgiftsside på 236 000 kroner.

Valg

Valgkomiteens forslag til styre og utvalg var uten motkandidater og fikk enstemmig tilslutning.

Leder:	Vidar Pedersen
Nestleder:	Åge Sørmoen
Kasserer:	Rolf Amundsen
Sekretær:	Knut Holmen
Styremedlemmer:	Lena Haakerud, Anne Lise Solbergseter og Per Skoglund
Varamedlemmer:	Mona Øverby, Elisabeth Lindberget og Sissel Solvin

Bygdetunet: Knut Holmen (leder), Erik Hamre (ny), Aud Dybing, Bjørn Dybing, Grethe Svendsen, Kåre Svendsen, Per Thoresen Møller, Åge Karterud og Kjell Øverby.

Bilder, intervjuer og skrifter: Oddvar Jakobsen, Åge Sørmoen og Vidar Pedersen
Kulturminnesmerker: Oddbjørn Evensen, Thor A. Rønning, Bjørn Moen og Bjørn-Ulf Østgård.
Markenskomite: Rolf Amundsen (leder), Elisabeth Lindberget, Hugo Torp, Geir Bottilsrud, Kjell Femoen, Mona Øverby, Bente Fjellvang og Thor Bråthen.
Representantskapet i Skogfinsk Museum: Rolf Amundsen, Vidar Pedersen, Kåre Lunderbye (vara) og Anne Lise Solbergseter (vara).
Styret i Kongsvinger Museumsforening: Rolf Amundsen og Kåre Lunderbye (vara).
Materialforvalter: Kjell Eriksen.
Vaktmester Arstun: Per Thoresen Møller
Utleiere av Arstun og Tunet: Elisabeth Lindberget (tlf. 930 20411) og Unni Skilbrigt (tlf. 918 57931).
Red. komite for medlemsbladet: Åge Sørmoen og Vidar Pedersen

Etter årsmøtet ble det servert kaffe og kaker, loddet ut flere flotte ting og vist en film med tilknytning til skogfinsk historie.

Vidar

Oddvar Jakobsen

Av Åge Sørmoen

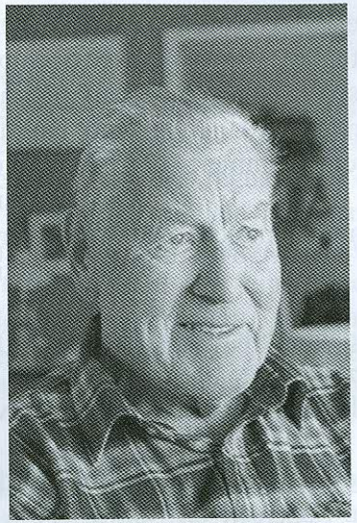

Han har vært så mye mer enn en skolelærer, pensjonert rektor Oddvar Jakobsen på Austmarka. Gjennom en periode på 50-60 år har han vært sentral i svært mange aktiviteter på Austmarka og også i Kongsvinger kommune.

En iherdig unggutt

Oddsen var ikke så god for at Oddvar skulle bli "en samfunnets støtte" i Austmarka og Kongsvinger. Han ble født i Nyhusgården, en "gråbeinsgård" i Øvrebyen, Kongsvinger 23. juli 1928. Mora var eneforsørger, og den unge gutten fikk føle fattigdommen på kroppen. Men guttungen viste seg å være både skoleflink og arbeidsvillig. Tidlig tok han seg jobb som avisbud før han gikk på skolen, og han hogg ved og gikk ærend for naboene.

Det var ikke vanlig at ungdom fra ubemidlede familier fikk videre utdanning for 70 år siden. Men ved at Oddvar bidro til egen forsørging og ved naboers støtte og oppmuntring kunne han fortsette på skole. Han tok realskoleeksamen og deretter artium. Så bar det til lærerskolen på Elverum, der han ble uteksaminert som lærer 1952. I mellomtida avtjente han militærtjenesten og var i Tysklandsbrigaden 1950-1951.

På Elverum var det også sykepleierhøgskole, og her traff Oddvar Karin Sæther fra Sander som ble hans trofaste livsledsager. De giftet

seg i 1952, og Oddvar flyttet til Vikna i Nord-Trøndelag, der han hadde sin første lærerpost mens Karin fullførte sykepleierutdannelsen.

Lærerpost på Austmarka

I 1953 kom han tilbake til heimtraktene – til ledig lærerstilling ved Masterud skole. Den gang var ikke Masterudvegen ferdig utbygd. Oddvar forteller at flyttelasset ble kjørt med lastebil til Knauserud (der vegen tar av til Høiby), og deretter var det hestetransport videre fram til Masterud.

Det unge paret fant seg fort til rette i Masterud-grenda, og de ble godt mottatt av stedets folk. Mens de bodde der ble eldstebarnet Berit født. Oddvar og Karin fikk merke hva det ville si å være de eneste i grenda med utdanning utover folkeskolen. Oddvar hjalp til med å skrive søknader, selvangivelser og å forme brev. Han var også med og sang ut folk som var døde – en skikk som gjerne ble tatt hånd om av stedets lærer, men som nå for lengst er borte.

I 1955 ble skolen i Masterud nedlagt og sentralisert til Skullerud. Familien Jakobsen fulgte med og ble deretter boende i Austmarka sentrum – først i Kjerkestua, så i Samvirkelaget, og sist i Hagbakken der de bygde hus.

Oddvar ble nå tilknyttet framhaldsskolen og var lærer der helt til ungdomsskolen kom i 1968. På Austmarka var det ingen ungdomsskole, så elevene måtte kjøres med buss til Kongsvinger. Et par år var Oddvar med til Kongsvinger som ungdomsskolelærer, men kom tilbake til Austmarka - nå som rektor ved skolen.

Oddvar var ingen streng og autoritær skikkelse ved kateteret, men holdt likevel god disiplin. Han hadde en kameratslig måte å omgås elevene på, og han var vel den første lærer på Austmarka som elevene tiltalte ved fornavn.

Lokalpolitikeren

Oddvar ble tidlig politisk interessert. Han beskriver sitt første engasjement slik: "- Jeg har alltid vært interessert i samfunnsspørsmål, og inspirert av innsatsen som Russland gjorde under krigen mot Tyskland og videre propagandaen om arbeiderstaten Russland meldte jeg meg i likhet med mange andre inn i NKU (kommunistenes ungdomsbevegelse). Etter hvert kom sannheten om forholdene i

Stalins Russland for dagen, og da Russland okkuperte sine naboland, var det slutt med sympatien for politikken i det landet".
På Austmarka ble Oddvar tidlig medlem i Arbeiderlaget, og i 1964 kom han med i kommunestyret. Her satt han i 20 år, derav 16 år i formannskapet og de to siste åra som varaordfører. Hadde han villet, kunne nok Oddvar ha blitt ordfører etter Odd Finsrud, men han syntes 20 år i Kongsvingers styre og stell var nok.
Oddvar Jakobsen fikk være med å styre Kongsvinger i ei tid med rivende utvikling av byen som vekstsenter. Også Austmarka fikk ta del i utviklingen. Det satt flere austmarkinger i kommnale styreverv, og med Oddvar i spissen ble det ordnet med byggefelt, ungdomsskole, vannverk, renseanlegg og eldresenter, for å nevne noe. I kommunens friluftsnemnd satt han i flere år og bidro til at det ble offentlig badeplass midt i bygda, og at kommunen kjøpte Smørholmen som utfartssted i skisesongen.
At Arbeiderlaget på Austmarka fortsatt eksisterer og at det fortsatt er 1. mai-feiring i bygda, kan nok Oddvar ta æren for. Med små avbrudd har han sittet som leder i Arbeiderlaget i 30 år.

Idrett og friluftsliv

Oddvar ved hytta i Rendalen med dagens fangst av bekkørret.

Oddvar har alltid likt å ferdes ute i naturen. Han er fortsatt en ivrig pilker, og om seinsommeren tråler han myrene etter molter. Han trivdes med å delta i kommunens friluftsnemnd og legge forholdene til rette for allmennheten til å komme ut i skog og mark.
Han deltok litt i bedriftsfotball og orientering, men ble ingen stor konkurranseutøver. Hans styrke var å organisere, og han fikk i stand idrettsmerke-øvelser, slik at han og seks-sju andre austmarkinger ved samme anledning kunne motta Idrettsmerkestatuetten. Oddvar var leder for Austmarka Idrettslag i 17 år og er æresmedlem i laget.

Historielaget

Å ta vare på bygdas historie har alltid ligget hans hjerte nær. Oddvar likte å prate med eldre folk om opplevelser i gamle dager, og han noterte ned eller tok opp på lydbånd. Han laget skrift til Austmarka kirkes 150-årsjubileum og skrev hefte om Austmarka Arbeiderlags 100-årsberetning. Oddvar sto også som redaktør av boka Krigsminner fra Austmarka 1940-1945. Utallige er de timene han har arbeidet på dugnad for Historielaget.
Oddvar var leder i Austmarka Historielag i 15 år, og han er æresmedlem i laget.

Deltok i det meste

Det er ei imponerende lang liste med aktiviteter og tillitsverv Oddvar kan se tilbake på. I tillegg til det som er nevnt over, må vi også ta med dette:

- Aktiv medlem i Kongsvinger Lions Club fra 1984. Var leder i 1998/99. Har mottatt Melvin Jones Fellows plakett for samfunnsmessig innsats.
- Formann i Austmarka Vannverk i tida før verket ble kommunalt.
- Formann i TV-lag i bygda som arbeidet for bedre dekningsforhold.
- Formann i brannvesenet under oppbyggingen av frivillig brannvern på Austmarka på 1960-tallet.
- Med i Austmarka Sangkor en stund, enda sang ikke var hans sterke side!
- Satt som medlem i menighetsrådet en periode.

- Er ofte brukt som sangforfatter og taler ved festlige anledninger. Sangene og talene hadde bestandig poeng, og hans underfundige humor kom alltid fram.

Ingen oppgave for liten – ingen for stor

Å nekte å ta på seg arbeid og oppgaver var ukjent for Oddvar. Han var villig til nær sagt alt: å lese opp tall på bingo, å hogge ved til kølamile – eller å stake opp kloakkrøret på Skytterhuset midt under en nyttårsfest. Med like stor selvfølgelighet kunne han svinge ordførerklubba i kommunestyret, være vertskap for statsministeren ved hans besøk under Skogsarbeiderdagene i 1978 – eller stille opp på slottet ved mottakelse hos Kongen.

En hedret mann

Vi har allerede nevnt at Oddvar er æresmedlem både i Idrettslaget og Historielaget. I fjor ble det søkt Arbeiderpartiet sentralt om æresmedlemskap for ham. Men for å oppnå det måtte han nok ha vært med i storting, regjering eller sentralstyre. I hvert fall ble han tildelt Norske Kommuners Sentralforbunds hederstegn for lang politisk virksomhet. Den største heder han har oppnådd er uten tvil Kongens fortjenstmedalje i sølv i 1993 og påfølgende audiens hos kong Harald.

Vi har sikkert ikke fått med alt som Oddvar Jakobsen har vært med på gjennom et 83 årig liv. Det husker han nok ikke sjøl en gang, til tross for at han er oppegående og klar i hodet. Men han gleder seg ved å se tilbake på et aktivt liv – og ikke minst at Austmarka er ei livskraftig bygd.

Nye finske slektsnavn fra Austmarka og Eidskog

Av Jan Myhrvold

En del av papirene etter Carl Axel Gottlunds ligger i arkivet til Det finske litteraturselskapets arkiv i Helsingfors og på det finske Riksarkivet.

Forskernettverket FINNSAM har vært og fotografert papirene i arkivet til Det finske litteraturselskapet i Helsingfors (Gottlundiana). Jeg har vært så heldig å få oversendt ett av disse fotografiene fra Jan-Erik Björk, som var i Helsingfors og fotograferte sammen med Seppo Remes.

Arket inneholder ei navneliste fra Finnskogen, og er en del av innholdet i Gottlundiana 192. De fleste navnene på arket er fra sørsida av Varalden og Møkeren og fra de nordøstligste delene av Eidskogen. Jeg har skrevet av den håndskrevne lista for at flere skal få sett den. Det fins ytterligere 11 sider med slike navnelister i Gottlundiana 192.

Lista er unik ettersom det er flere personer på lista som aldri tidligere har vært nevnt med finsk slektsnavn. Det er for eksempel folk med finsk slektsnavn fra Holsætra på lista. Jeg tviler på at Gottlund selv møtte alle disse personene, og en del av informasjonen om slektsnavn har han fått gjennom brevveksling og fullmaktslister som folk på Finnskogen samlet sammen og sendte ham. Fullmaktene ble sendt ham for at han skulle snakke deres sak overfor svenske myndigheter i Stockholm (vi var i union med Sverige på denne tida). Arket med navnelista er en del av et større skriv sendt til den svenske kongen om finnenes situasjon etc. i 1823.

Det er meget interessant å se at folk i Holsætra fremdeles kjente til sine finske slektsnavn på 1820-tallet!

På det samme arket er det med noen navn fra Lekvattnet, men de er ikke tatt med i avskriften her. Vi finner også folk uten finsk bakgrunn,

og det er tydelig at også disse håpet at Gottlunds offensiv mot svenske myndigheter skulle kunne bedre deres situasjon.

Jeg har normert fornavn, patronym og gårdsnavn i henhold til dagens skrivemåte. Slektsnavnene er skrevet eksakt slik de står i originalen.

Gårdsnavn	Gottlunds navn	Fornavn	Patronym	Slektsnavn	Kommentar
Holsætra		Arne	Persen	Vaisinen	
Holsætra		Ola	Olsen	Vaisinen	
Holsætra		Berger	Olsen	Vaisinen	
Holsætra		Anders	Persen	Vaisinen	
Holsætra		Anders	Gulbrandsen		
Holsætra		Kristoffer	Larsen		
Holsætra		Håken	Gulbrandsen		
Holsætra		Johan	Johansen	Tingelöf	
Kokkanstorpet	Kokkastorpet	Arne	Hansen	Valkoinen	
Grastad		Ola	Nilsen		
Sørgårdssætra		Tor	Johansen		
Brunsberg		Tosten	Olsen	Moilainen	
Brunsbergsætra		Johan	Olsen	Porka	
Steffenstorpet		Erik	Andersen	Soikainen	
Bottilsrud		Ola	Gundersen		
Bottilsrud		Ola	Eriksen		
Karterud		Amund	Amundsen		
Karterud		Amund	Olsen		
Karterudsætra		Anders	Andersen		
Gåsvika		Kristoffer	Larsen		
Kalberget		Nils	Eriksen		Overstrøket
Karterudsætra		Anne	Eriksdatter	Nikarainen	Enke
Finsrud		Kjeller	Håkensen		
Finsrud		Erland	Børresen		
Finsrud		Børre	Kjellersen		
Korphølet	Kärphälä	Erik	Gundersen		
Vangen		Henrik	Olsen	Kinniäinen	

Austgarden		Jakob	Johansen	Soikkainen	
Austgarden		Arne	Arnesen	Soikkainen	
Austgarden		Ola	Arnesen	Soikkainen	
Austgarden		Auen	Persen	Soikkainen	
Austgarden		Anders	Eriksen	Soikkainen	
Skullerud		Hans	Olsen	Soikkainen	
Skullerud		Hans	Olsen		
Skullerud		Amund	Syversen		
Frelset		Ola	Olsen		
Sikåa	Siikajoki	Hans	Eriksen	Valkoinen	
Sikåa	Siikajoki	Ola	Olsen	Soikkainen	
Bakken		Ola	Johansen	Soikkainen	
Steinbråten	Kiviaho	Ola	Sigfridsen	Ollilainen	
Holmby		Henrik	Eriksen	Soikkainen	
Mortenbråten		Erik	Sigfridsen	Hämäläinen	
Åmot		Erik	Andersen	Soikkainen	
Linna		Ola	Olsen	Soikkainen	
Linna		Ola	Hansen	Soikkainen	
Åberget		Hans	Amundsen	Soikkainen	
Åsmoen		Amund	Johansen	Soikkainen	

Brødbøl skole 1952

Bilde på de neste to sider

Første rekke fra venstre: Knut Skullerud, Max Utgaarden, Bengt Haakerud, Dag Grasmo, Liv Haakerud, Marianne Baumgartner Brødbøl, Wenche Olsen, Berit Narvestad, Marry Aurstad, May Høegh, Aslaug Mobråten.
Andre rekke: Roald Vestli, Sigmund Ødegård, Steinar Rønning, Kjell Lindberg, Oddmar Rinden, Leif Bäckmann, lærer Bjarne Rustad.
Bakre rekke: Britt Rynning, Anne Lise Lindberg, Gunhild Gylterud, Harry Svendsen, Randi Karterud, Aud Høegh, Sigrun (Bitten) Holdhus, Åse Høegh, Gerd Gylterud, Ulla Narvestad.

Austmarkinger i Amerika

Av Vidar Pedersen

Historielaget ønsker å sette fokus på utvandringen fra Austmarka til Amerika i en artikkelserie i medlemsbladet. Vi har så smått begynt å systematisere materialet ved å finlese kirkebøkene etter utflyttinger og emigrantprotokollene for å finne når de faktisk forlot landet, fortrinnsvis fra Kristiania/Oslo. Hva som skjedde med disse personene etter at de ankom det løfterike landet er noe mer komplisert å finne ut av.

Vi har informasjon om kun et fåtall personer i Amerika som har sine røtter her på Austmarka, så vi trenger uten tvil all den hjelp vi kan få. Vi ønsker derfor å komme i kontakt med de av dere som har kjennskap til emigrerte Austmarkinger eller etterkommere av disse. Har du informasjon som kan være av interesse i denne sammenhengen ser vi gjerne at du tar kontakt med Vidar Pedersen på telefon 924 50 292 (mobil) eller på e-post vip@online.no.

Vi ønsker dessuten å etablere en prosjektgruppe/arbeidsgruppe som kan jobbe med dette temaet spesielt, men også slektsforskning generelt. Kan du tenke deg å delta i en slik gruppe kan du ta kontakt med Vidar.

Olof Swensson (1843-1923)

Av Vidar Pedersen

I 1869 melder Ole Svendsen Brødbølmoen, 26 år, flytting til Sundsvall i Sverige. Kirkeboka kan fortelle at han hadde oppholdt seg der i 4 år allerede. Under oppholdet i Sundsvall hadde Ole fått et godt øye til Ingeborg Agnetta Persson født i 1847. I 1867 får han dattera Marthea med henne. 9. juli 1869 gifter han seg med Ingeborg i Sundsvall. Ole og Ingeborg får ytterligere ett barn, Sven Petter født 1870, mens de oppholder seg i Sundsvall.

I 1871 emigrerer familien, sannsynligvis fra Sverige, til Amerika der de ankommer 29. september 1871. I Amerika etablerer Ole seg med

kone og barn på en gård i nærheten av Wegdahl i Chippewa County i Minnesota.

Etter at familien var etablert i Amerika lot ikke familieforøkelsene vente på seg. Det ble etter hvert ytterligere 7 barn i familien, noen av barna døde tidlig. Her er informasjon om hele familien.

Ole Svendsen, født 20.05.1843 i Østgården, Vinger (sønn av Svend Knutsen og Marte Andersdatter), døpt 25.06.1843 i Eidskog kirke, konfirmert 02.10.1859 i Vinger Kirke, død 1923 i Chippewa County, Minnesota, USA, emigrert 1869 til Sverige, emigrert 1871 til Amerika. Han giftet seg med **Ingeborg Agnetta Persson**, 09.07.1869 i Sundsvall, Sverige, født 06.08.1847 i Sundsvall, Sverige, død 1919 i Chippewa County, Minnesota, USA.

Barn:

1. Marthea Olsdotter, født 1867 i Sundsvall, Sverige, død 1913 i Chippewa County, Minnesota, USA, gravlagt 1913 i Maynard Lutheran Cemetery, USA. Hun giftet seg med Thorvald Sloan.
2. Sven Petter Swensson, født 1870 i Sundsvall, Sverige, død 1878 i USA.
3. Katherine (Katie) Swensson, født 1874 i USA, død 1923 i Chippewa County, Minnesota, USA.
4. Martha Swensson, født 1877 i USA, død 1955 i Chippewa County, Minnesota, USA, gravlagt 1955 i Sparta Baptist Church Cemetery, Chippewa County, MN, USA. Hun giftet seg med Hjalmar J. Johnson.
5. Sven O. Swensson, født 1880 i Chippewa County, Minnesota, USA, død 1884 i Chippewa County, Minnesota, USA.
6. Christine Swensson, født 1882 i Chippewa County, Minnesota, USA, død 1962 i Chippewa County, Minnesota, USA.
7. Emma Swensson, født 1883 i Chippewa County, Minnesota, USA, død 11.04.1967 i Chippewa County, Minnesota, USA.
8. Amanda Swensson, født 1887 i Chippewa County, Minnesota, USA, død 1897 i Chippewa County, Minnesota, USA.
9. John Swensson, født 1889 i Chippewa County, Minnesota, USA, død 13.04.1967 i Chippewa County, Minnesota, USA.

Stående bak Martha, Katie og Christine. Ole (Olof) og Ingeborg med Amanda på fanget. Mellom seg har de Emma. Den yngste, John, var ikke født da bildet ble tatt. Fotoet tilhører Chippewa County Historical Society.

Ole opprettet eget gravsted for familien på garden og 9 av familie-medlemmene er gravlagt her. Ole laget betongmonumentene til grav-stedet selv, sitt eget monument også. Etter at siste medlem av familien døde ble det reist et moderne gravminne som omfatter navnene til alle familie-medlemmene.

Oles far, Svend Knutsen, var født i 1816 på Skullerudmoen (Sørmoen). Han giftet seg i 1843 med Marte Andersdatter fra Østgården. Som enkemann emigrerte Svend den 23. mai 1870 fra Kristiania med skipet Atlas. Som reisemål har han oppgitt Milwaukee i Wisconsin. Svend hadde også med seg datteren Karen født i 1852. Det er mye som tyder på at Karen ble gift med William Samdahl i

Amerika og at hun kalte seg for Care Samdahl. Karen (Care) døde 19. mars 1918. Vi har foreløpig ingen informasjon om William og Care har etterkommere. Kart fra 1900 viser at William Samdahl hadde eiendom både øst og vest for Ole.

Ole og Ingeborg ankom Amerika året etter faren og Oles søster. Til å begynne med bodde de på farens eiendom i Wegdahl, men i 1873 satte Ole opp et tømmerhus i nærheten av farens eiendom for deretter å bygge det store hovedhuset på eiendommen i 1901, et hus med 22 rom. Huset har en rammekonstruksjon av tre bekledd med murstein. I andre etasje er det er et rom på 12x12 meter. I dette rommet holdt Ole gudstjenester på norsk.

Den store tømmerlåven på eiendommen ble satt opp før hovedhuset. Den hviler på en grunnmur hugget ut av store steinblokker funnet i området. På 1890 tallet satte Ole opp en mølle på eiendommen. Denne mølla ble først drevet med hestekraft, men senere av en damp-maskin. Det er funnet ferdigtrykte melposer i huset som viser at familien solgte mel fra denne mølla fram til om lag 1904.

Emma og John var de lengstlevende i familien, og de døde med kun to dagers mellomrom i 1967. Før sin død hadde John testamentert hele gården og dens inventar til Chippewa County Historical Society som

holder gården åpen for publikum juni til september som et gårdsmuseum. Før historielaget kunne presentere eiendommen og huset for publikum hadde de en gedigen ryddejobb. Innboet bar preg av at det kun hadde bodd voksne i huset og at det aldri var blitt kastet noe.

Ole var også opptatt av samfunns-spørsmål og stilte spørsmål vedrørende den politiske og økonomiske situasjonen i landet på denne tiden. Han skrev et 16 siders endrings forslag til konstitusjonen i 1892. I samme periode stilte han, uten hell, også som guvernør i Minnesota.

Vi retter en stor takk til Chippewa County Historical Society, http://www.chippewacohistory.org/, som har bidratt med informasjon og fotografier.

Tjiruverket ved Møkeren

Av Åge Sørmoen

Under krigen ble det satt i gang et anlegg ved Klakadalen i søndre del av Møkeren for framstilling av tjære og trekull. Det het egentlig Austmarka Trekullanlegg, men ble i dagligtale kalt Tjiruverket. Mannen som satte i gang det hele, het Sven Fermann Meyer og bodde ved Smedstad i Oslo. Han var skipsreder og drev også en rekke andre næringsvirksomheter. Meyer var gift med Gunhild Thomassen fra Solberg gård på Austmarka.

Under krigen var det viktig å være sjølforsynt med det meste. Tjære til impregnering var nødvendig, likeså kull til drift av generatorer på biler (til erstatning for bensin). Hver liten bedrift var viktig for at samfunnet skulle fungere.

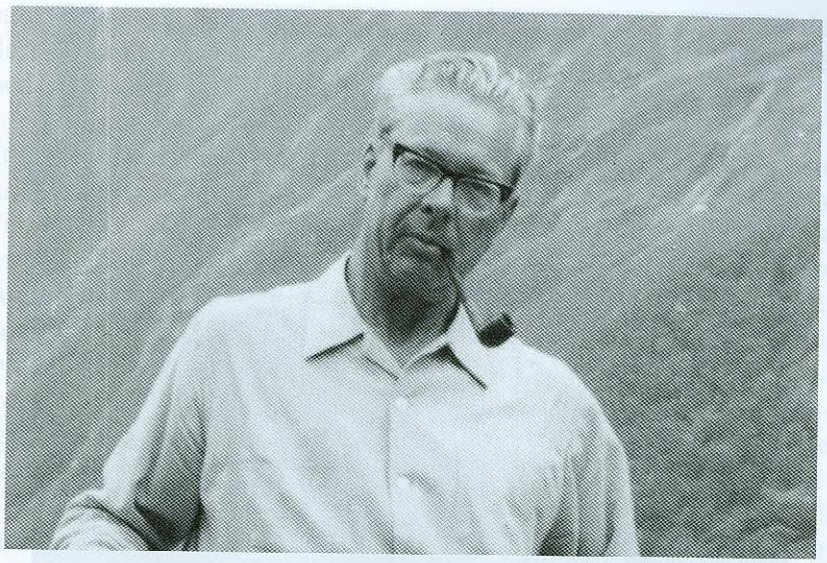

Skipsreder Sven Fermann Meyer satte i gang trekullanlegg på Austmarka. Hans kone Gunhild var fra Solberg.
Foto tilhører Peter Meyer..

I 1943 startet oppbyggingen av tjiruverket ved Møkeren. Det ble bygd brakke til de som skulle arbeide der, og det ble installert to store retorter der det skulle brennes kull og tjære. Retortene var store sylindere med en litt mindre sylinder inni. I den minste ble det lagt tyrived. Denne ble løftet oppi den større ved hjelp av stubbebryter. I mellomrommet mellom den store og vesle sylinderen ble det lagt fyringsved. Varmen rundt den mindre sylinderen fikk tjæra i tyriveden til å renne ut. Restproduktet var kull som ble brukt til generatorer på biler. Den innerste sylinderen kunne også fylles opp med vanlig ved. Da ble kull hovedproduktet og tjære eller terpentin restprodukt.

Jens Fagernes har tatt vare på en protokoll fra drifta ved tjiruverket. Historielaget har fått den av hans datter Åse Marit Finbråten. Armand Sjøvika har også bidratt med opplysninger.

Eneste spor etter tjiruverket ved Klakadalen i dag er ei retorte med indre og ytre rør. Det ytre røret er to meter i diameter og to og en halv meter langt. Foto: Kåre Lunderbye.

Ved tjiruverket var det engasjert mange arbeidsfolk. Bare fire var fast tilknyttet anlegget; Jens Fagernes (formann), Karl Sjøvika, Gunnar Lindberg og Olav Hustveit. I protokollen finner vi ytterligere 22 navn på folk som deltok i vedhogst og frakt av virke til anlegget, og frakt av ferdig produkt derfra. Disse var: Einar Nordby, Erling Nordby, Ole Tangen, Mentz Michalsen, Magne Moe, Jørgen Sæther, Karl Fiskerud, Astrid Nordheim, Karl Håkonsen, Erik Håkonsen, Ole Ramtjernåsen, Oscar Skarnes, Per Larsmon, Amund Johnsrud, Peder Haugen, Sverre Haugen, Fridtjof Haugen, Jørgen Kalbakken, Harald Michalsen, Johannes Ruud, Gunnar Sjøvika, Ivar Velta og Ottar Pramm.

Det var ganske store mengder ved som skulle til for å holde produksjonen i gang. I mars-april 1944 ble det kjørt ca. 6000 vedreis fram til tjiruverket, foruten 350 kubikkmeter annet trevirke og en god del tyri. Fra 1. juli 1944 til 1. september 1945 ble det produsert ca. 33 tonn trekull og vel 11 tonn tjære ved anlegget. Ifølge timelistene

hadde de ansatte rundt halv stilling. Timelønna var kr. 1,61. For veden ble det betalt 80-90 øre per hogd reis, og de som kjørte fram veden med hest, hadde rundt ei krone reiset.

Armand Sjøvika (f. 1935) var mye ved tjiruverket som smågutt. Hans far Karl arbeidet der, og det var nok moro for en guttunge å se "fabrikken" med de store retortene i drift. Armand hadde også oppdrag. Han var "kurer" for motstandsbevegelsen. Åge Bredvold var handelsbetjent ved Solberg Landhandleri og var en aktiv motstandsmann under krigen. Armand tok med brev fra Bredvold og leverte til Olav Hustveit på tjiruverket. Armand visste ikke hva brevene inneholdt, men det var kurerbrev som skulle sendes videre – og det kunne være melding om våpenslipp. Armand hørte om at det ble sluppet våpen om natta vinterstid ved Møkeren. Disse ble hentet i ly av mørket. Ove Thomassen hadde hest og slede. Hesten ble kamuflert med hvite laken. Med seg hadde han blant andre Åge Bredvold, Odd Gjerstad og Olav Hustveit. Våpensendingene ble oppbevart i "dynamitthuset" ved butikken på Solberg. Det står der ennå.

Da krigen var slutt, ble det ikke det samme behov for tjære og trekull. Virksomheten tok slutt så fort den veden som var hogget var brukt opp. Anlegget hadde sin nytte i krigsåra, og det ble skapt arbeidsplasser. I ettertid må vi se på det som en annerledes og artig form for industri.

Peter Meyer på Svendsmoen, Austmarka, er sønn av Sven F. Meyer. Han har forklaring på hvorfor faren satte i gang dette anlegget, samt to andre på Østlandet: Under krigen var det ikke lett å få tillatelse til å kjøre bil hvor som helst. Det måtte være i nødvendig ærend. For at hans kone kunne besøke barndomshjemmet på Solberg var det greit å ha en næringsvirksomhet i nærheten. Da var det lovlig ærend å ta en tur til Austmarka. På samme måten var det med trekullanlegg han etablerte i Rendalen og på Dokka. Der hadde han rypeterreng!

Børthus'en

I forrige nummer av medlemsbladet skrev Rolf Amundsen om Borthus. Han nevnte at den første beboeren der skulle ha bodd i ei jordhule nord i jordet. Han ble kalt Børthus'en.
I Indlandsposten 3. februar 1915 skriver Toralf Grue ei historie om Børthus'en som vi tar med her:

"Sognepresten er ute i Sognebud indover Skogene. Det er paa Høstkanten, men med Sommerføret, saa det er ingen anden Skyds at ta til end Apostlernes Heste.
Den litt duknakkede Skogboer bærer Prestens Saker i Konten paa Ryggen; han har graat Skjæg, kloke graa Øine og almindelig Bondedragt. De kommer frem til en Lysning i Skogen, hvor de ser Pladsene, de skal frem til; her stanser Føreren ved en Fordypning i Jorden. Denne er tydeligvis dannet av Menneskehaand, om det end er gaat mange Aar siden Folk har gravd her.
Presten, der er tung og fet som en Prest bør være, kommer stampende til.
- Dette er Børthus-Kjælderen, sier den første.
- Men kjære, kan det ha levd flere Mennesker end nu paa disse smaa Akerlapperne, sier Presten. - Men jeg har da hørt Tale om denne Børthus'en. Kanske du turde kjende noget til den Mand ogsaa da?
Endda det duskregner saa smaat, sætter de to sig ned paa Stenene.

- Ja, han har jeg da rigtig set. Det er Sind aa seie, at Folk er stigge; men det Menneskje var riktig stigt,dæ maa je seie. Je har ligge sammens me'n ei heil Nat aa fiskje borti Kjinnæm her; men hadde dæ vøri ljust aa je hadde kjindt Vegen fram aat Følk, saa hadde je gaat fraa'n. Aa saa levde'n full stigt au, ettersom dæm færtæl etter'n. Han aatte itte heme her haakke han hell Tussa hans; haar han va kømmi ifraa, dæ veit ingen. Smaat var dæ støtt for dæm, før dæm hadde ei urimelig stor Ungebøling. Følk seier, at dæm mol Hælmstubben tel Mjøl aa blanne mæ Potisser tæ Mat aat dæm. Men om Sæmmæren skull dæm leva bra. Da, sæm no, hadde dæm fraa Bygden gaaendes store Sauflokker her paa Skauen heile Sæmmæren uten aa sjaa etter dæm, før dæm tok at dæm æm Hausten. Men støtt va de noen Sau

borte før alle, aa dæm ville skille Børthus'en før, at han skulle kjinne tel, haar dæ hadde vørti ta dæm; men ingen fek naa Tak paa'n, sa Skogboeren.
- No hadde Vingerspræsten, han gamle Rynning, au ein Sauflok gaaendes her; æm Hausten, da den kom heim, var di to største Bessenn borte. Følka ville sta aa leite etter dæm; men dæm fek itte Løv før Præsten. Han Præstefar gjek att paa Kantore han, aa da han kæm ut at, sa han: - Je veit nuk haar Bessa ha vørti ta, je! sa'n. – De behøvs itte, at noen gaar aa leiter etter dæm, fær dæm æ longe opetin, aa de æ Børthus'en, sæm ha ti dæm! sa'n.
- Han vidste dæ nuk Gamlepræsten, for han hadde "Svartboka" han etter sæm dæm sa.

Da vil ikke Sognepresten høre videre, men lager sig til at gaa.

Det ryddes ved Sikåa

I skrivende stund foregår det rydding i ruinene etter industrianlegget ved Sikåa. Mannskap fra Norskog står for ryddearbeidet, både manuelt og maskinelt. Området vil forhåpentligvis framstå mer åpent og oversiktlig. Med innsats fra Historielaget, Kvinnemuseet og kommunen regner vi med å få på plass benker og bord, utedo, opplysningstavler og skilt, slik at kommunens kulturminnesmerke kan framstå mer innbydende.

Turkart til salgs

Historielaget har for salg kart over søndre del av Finnskogen, fra og med Eidskog og opp til Grue Finnskog. Kartet er i målestokk 1:50 000 og har også finske stedsnavn påtegnet. Vanlig utsalgspris er kr. 149,-, men Historielagets medlemmer kan få kjøpt kartet for 100 kroner ved henvendelse til Åge, tlf. 917 02455.

Tanker fra en skogsarbeider

Det er godt å skimte husa etter åtte da'r i skogen,
og få kulda ut av kroppen med en glovarm kaffekopp.
Skifte om til helgeklea,
glømme øks og hest og slea,
slå seg ned i peisekroken, tine opp i sjel og kropp.

Det er godt å kjenne lukta ifra heimbakt brød og kaker,
ta en stille prat med onga, og så le og leke litt.
Det er morosamt å sjå dom
når je er så mye frå dom,
for je trur dom vokser frå mæ før je sjøl er voksen blitt.

Det er kaldt der aust på skogen, det er grått og trist i brakka,
det er slemt å væra nyttig i en kjempehaug med snø.
Slutt å tenke, ta deg sammen
og sving øksa trutt mot stammen
det er fler enn meg det gjelder, og som trenger daglig brød.

Det er ofte at je tenker litt på deg som bor i byen,
der je tramper rundt i snøen og strir med tunge lass.
Du som alltid vil i teten,
tumler rundt i sositeten,
mellom Austmarka og grensen, der har je min tumleplass.

Men når april-sola varmer, jager vinter, snø og kulde,
er misunnelsen blitt borte, visket ut som lys mot kveld.
Sitt du der med gråe gater,
restaurant og stort teater,
du kan spare deg å spørre, je vil aldri bytte lell.

Asle Brøther.

Godt sagt

Replikker og ytringer som ble husket

Jeg husker jeg som liten mange ganger hørte interessert på når gamle folk fortalte hva noen hadde sagt ved forskjellige anledninger. Det kunne være helt spontane ytringer som ble sagt før vedkommende fikk tenkt seg om, men som var så treffende at de beit seg fast i minnet til folk. Eller det kunne være veloverveide uttalelser som den som kom med dem, ville oppnå noe med, for eksempel å sette noen på plass i en heftig uenighet, eller få motparten til å endre syn i en sak. Ofte er disse utsagnene så sterkt knyttet til bestemte saker, personer, eller hendinger at de blir lite interessante for yngre generasjoner. De er kanskje også så muntlige at de taper seg i skrift. Dette er nok viktigste grunnen til at jeg har latt være å skrive om emnet, sjøl om jeg har hatt lyst til å gjøre det.
På oppfordring fra Åge har jeg tenkt gjennom det, og kommet til at jeg vil forsøke. De fleste utsagnene har nok en almengyldig kjerne.

Gunnar Bekken.

Tollo'n

Han Andreas Tolloa hadde en sommer vært i muntlig krangel med a' Klara Skullerud. Tollo'n var husmann under Jansrud og var der for å reparere låvetaket utpå sommeren. Mens han satt vagle skrevs over mønet, kom a' Klara gående. Hun la opp til en hyggelig tone: - Mein er du itte reidd, nå da, Andreas, ropte a'. – Nei, hoss f . . . skar du få gjort mæ no her, da, beit'n av.

En annen gang ble Tollo'n spurt om hvordan han hadde klart å lage tre så fine døtre. – Å, du veit, når'n har vakker teie så får'n vakker ost, svarte han. Det var vel en fin kompliment til kona, Marie. (Ei osteteie var ei treform som de laget ost i. Utskjæringer på innsida laget mønster i den ferdige osten).

Austmarka-nytt

- for 50 år siden

Kasper Amundsen kom på besøk fra Minnesota, USA, til Austmarka hvor han besøkte broren, Harald Stenberg. Kasper hadde vært i USA i 55 år, og ikke sett noen slektninger i Norge på denne tida.

Glåmdalen, 13/7 1961.

Lauritz Femoen var heldig og ble trukket ut til å være med på gratis ferietur til Italia. Skogselskapet Lier, Varald & Bogen spanderer hvert år ferie på noen av sine arbeidsfolk. Lauritz var borte i 17 dager og hadde en opplevelsesrik tur i traktene rundt Remini.

Glåmdalen, 13/7 1961.

- for 75 år siden

Firmaet And. H. Kiær & Co. har solgt sine 140 aksjer i skogkonsernet Lier, Varald & Bogen til Billerudbolaget. Dermed er alle aksjene i LVB på svenske hender.

Hedemarkens Amtstidende, 3/6 1936.

- og for 100 år siden

"En liten Gut paa 2½ aar, Ole Olafsen Hamre på Østmarken, druknet Tirsdag i Fagernessjøen. Hvorledes Ulykken gikk for sig, kjender vi ikke til".

Hedemarkens Amtstidende, 19/5 1911.

På Austmarka er det holdt dyrskue, der 45 dyr fra Holseter og Austmarka ble premiert. I klasse okser over 2 år fikk Fjeldkrans tilhørende Holsæter Kvægavlsforening tredje premie. Tredje premie fikk også foreningen for to cheviotbukker. Beste premierte blant kviger var Sokka tilhørende Hans H. Skullerud. I bedømmelsen av kyr oppnådde Ole C. Svartbekken, Hans O. Nordby og Olaf Thomassen andre premie.

Hedemarkens Amtstidende, 29/5 191

Vandringsfolk på Varaldskogen

Rast på Kvåho under 5-torpsmarsjen 22. mai. Foto: K. Lunderbye.

5-torpsleden på Varaldskogen går innom Ratikken, Otertjernet, Kvåho, Varaldskogberget og Nordgarden. Her er vandrerne på veg opp Hengeberget til Otertjernet. Foto: Kåre Lunderbye.

Adresseforandring

Hvis du har flyttet eller skal flytte, vil vi gjerne ha beskjed om det, slik at du kan få bladet til riktig adresse.

Utgiver: Austmarka Historielag

Organisasjonsnummer: 971 291 443
E-post: ahl@skogfinskmuseum.no
Hjemmeside: www.austmarkahistorielag.no
Medlemskap koster 100 kr/år
Betales til: Austmarka Historielag,
postboks 38, 2224 Austmarka. Gironr. 1840.16.29625

Redaksjon

Åge Sørmoen (ansv. red.), tel. 62 82 81 47, e-post asormoen@online.no
Vidar Pedersen, tel. 62 82 84 35, mob. 924 50 292, e-post vip@online.no

Stoff til neste nummer må leveres innen 15. august

Trykt hos Glåmdal Trykkeri, Kongsvinger
Opplag: 750